

Олена Старовойтова

*Уманський державний
педагогічний університет*

імені Павла Тичини

(м. Умань, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

З найдавніших часів носії різних мов спілкуються між собою. Внаслідок цього контактують різні мови, що призводить до запозичень. Завдяки цьому мова збагачується так само як і завдяки розвиткові багатозначності слів і постійному творенню нових лексем.

Запозичення – перехід слів з однієї мови в іншу внаслідок взаємодії цих мов.

Співвідношення запозичених та корінних слів у різних мовах неоднакове. В українській мові запозичення становлять приблизно 10% її словникового складу, в англійській – майже 30% (найбільше з французької мови), в румунській – понад 40% (переважають із слов'янських мов), у японській – приблизно 70% (здебільшого з китайської мови).

Переходячи в іншу мову, слово пристосовується до її закономірностей, входить у її лексичну систему. Адаптація запозичених слів передбачає:

1) набуття іншомовним словом граматичних категорій, що відсутні в мові-джерелі, але наявні у засвоюючій мові.

2) надання слову притаманної запозичуючій мові словозміни й пристосування до її системи валентностей.

3) фонетичне оброблення слова для пристосування його до фонологічної системи запозичуючої мови. Цей процес може досить помітно видозмінити звукову будову слова.

Іноді значення запозичених слів може змінюватися. Наприклад, у давніх греків слово епіграф означало "напис на пам'ятнику", в українській мові - "цитата перед твором".

За шляхом запозичення розрізняють:

а) усне запозичення - здійснюється при безпосередньому контактуванні носіїв двох мов, тому запозичується лише звучання слова.

б) писемне запозичення - здійснюється через літературу і тому може орієнтуватись не лише на звуки, а й на букви: слово Париж, що пишеться по-французьки Paris, але вимовляється [paʁi]. Писемними запозиченнями є грецизми грамадика, театр, гіпотенуза, гімнастика, олімпіада; латинізми календар, адвокат, лектор, аудиторія, студент, декан.

За характером запозичених слів розрізняють такі їх типи:

а) лексичні запозичення - засвоєння слів у єдності їх форми і змісту. Наприклад, запозичення з англійської: мітинг, траулер, трактор, гангстер, футбол, маркетинг, бізнесвумен, бос, спонсор;

б) кальки (франц. calque - копія) - запозичення слів або фраз шляхом буквального, поморфемного їх перекладу. Українське хмарочос скальковане з нім. Wolkenkratzer (Wolke - "хмара", kratzen - "чесати"), а рос. небоскреб - з англ. skyscraper (sky - "небо", scrape - "скребти").

в) семантичні запозичення - розвиток нового значення у корінному слові під впливом іноземного. Так, укр. риса - "лінія" набуло значення "властивість" під впливом франц. trait - "стріла; штрих; риса характеру". Семантичні запозичення деякі мовознавці відносять до кальок. Однак при калькуванні створюється матеріально нове слово, а при семантичному запозиченні з'являється лише нове значення вже існуючого слова;

г) словотвірні запозичення - передавання певного значення за допомогою іншомовних морфем. Слово телефон утворене з двох грецьких коренів (tele - "далеко" і phone - "звук, голос") у XIX ст. в межах англійської мови. На основі англійського кореня lift- і французького суфікса -eur в російській мові утворено лексему лифтёр. Цей тип запозичення протилежний калькуванню;

г) зворотні запозичення - виявляються втому, що слово потрапляє в іншу мову, а потім повертається назад уже в новій формі і з новим значенням. Так, слов'янське господин - "пан" було запозичене угорською мовою, а звідти прийшло в говірки української мови як газда - "господар".

Надмірне вживання іншомовних слів робить мову малозрозумілою, перетворює її на жаргон, руйнує її систему, розхитує усталені закони. Тому мова поступово очищає себе від непотрібних запозичень. В Україні у 20-х рр. ХХ ст. була зроблена спроба наблизити книжну мову до народної, але тодішнє державне керівництво перешкодило цьому.

Англійська мова стала справді світовою мовою. Вона є рідною для 12 націй, які налічують 350 мільйонів. Англійська мова має міцні зв'язки з іншими мовами індоєвропейської сім'ї, якими розмовляє третина людства.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. активізувалися також українсько-англійські мовні контакти, результатом яких стала значна кількість запозичень у різних сферах діяльності: в економіці, у суспільно-політичній сфері, у засобах зв'язку, в науці, культурі, освіті, у масовій культурі, у спорті, у побуті.

Це зумовлено розмаїттям позамовних чинників, об'єктивних і суб'єктивних: розвитком економічних зв'язків, впливом стилю американського життя, модою на іноземні слова, досягненнями англомовних країн в окремих сферах діяльності, пожвавленням культурних зв'язків, двомовністю, умовами функціонування української мови, зрушеннями комунікативно-прагматичного характеру, престижем англійської мови, стереотипи сприйняття США та Великої Британії пересічним громадянином, вживанням англіцизмів для демонстрації освіченості або неординарності та внутрішньомовними потребами (необхідністю назв для нових предметів, процесів, понять (пейджер, хакер, модем), прагненням мовної економії (копірайт– авторське право, лейбл– товарна етикетка з фірмовим знаком), уточнити, деталізувати поняття (хайтек-компанія), поділ сфери семантичного впливу. Внаслідок цього маємо загрозливу мовну ситуацію: функціонування у мові дублетів, збільшення кількості небажаних омонімів, запозичення власних назв без перекладу, запозичення прислівників та вигуків що мають на меті імітувати чуже.

Якщо є дві назви - українська й іншомовна, то перевагу слід надавати українській. Вона завжди зрозуміліша, милозвучніша, легше запам'ятовується. Наприклад, краще сказати вихідний, ніж уїкенд; образ, ніж імідж; нестача, ніж дефіцит.

Ставлення до іншомовних слів завжди обумовлене конкретними історичними обставинами. Небажаним є надмірне використання запозичень, а також намагання очистити мову від іншомовних слів. Суспільна практика людей, історичний розвиток мови відбирають із запозичених слів необхідні, відкидаючи зайві, тобто ті, які позначають поняття, що вже мають у мові цілком прийнятне вираження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства / Запозичення / – К.: Академія
2. Ющук І.П. Українська мова / Лексичні запозичення /: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 639 с.
3. Сучасна українська мова / За ред. Пономарева О.Д. – К.: Либідь, 2001